

seného čitateľa. Dokonca by som si dovoľil povedať, že Čanu celá skúmaná problematika veľmi baví. Kombináciou týchto faktorov vzniká dielo, ktoré zaujme tak odborníka na spomínané problémy, ako aj bežného čitateľa.

Ondrej Hriadel

Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave
ondro.hriadel@gmail.com

Kantova filozofia kultúry optikou Petra Kyslana Peter Kyslan: Fenomén kultúry vo filozofii Immanuela Kanta

Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 187 s.

Interdisciplinárna monografia Petra Kyslana, ktorú vydal na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, analyzuje Kantove postoje k fenoménu kultúry s dôrazom na systematické a dejinno-filozofické spracovanie problému. Jadrom predloženej monografie je rekonštrukcia Kantovej filozofie kultúry. Autor pokračuje vo výskumoch profesora Ľubomíra Belása,¹ ktorý dlhoročne rozvíjal štúdium Kantovho filozofického odkazu na pôde Inštitútu filozofie FF PU so zameraním na tzv. malé spisy. Peter Kyslan sa vo svojej monografii, ktorá číta viac ako 160 strán, usiluje o dôslednú a fundovanú rekonštrukciu Kantovho konceptu filozofie kultúry, pričom analyzuje jej obsah, rozsah a miesto prostredníctvom interdisciplinárneho prístupu.²

Tento prístup približuje metodologickým a terminologickým vymedzením v prvej kapitole, v ktorej okrem iného analyzuje aj antické ponímanie kultúry, zrod moderného pojmu kultúry v osvietenstve, sémantický spor medzi pojmami „kultúra“ a „civilizácia“ (Spengler, Braudel, Kroeber) a samotný problém definícií kultúry.³ Autor pripomína, že problém kultúry (z hľadiska plurality definícií) má široký rozsah a obsah, z čoho vyplýva, že pri jeho analýze je nutné pokúsiť sa

1 Belás, Ľ., Kantova filozofia dejín a fenomén multikulturalizmu. *Studia philosophica Kantiana*. 1, 2012, č. 1, s. 43–49.

2 Autor prostredníctvom interdisciplinárneho prístupu nadväzuje na autorov z ďalších spoločenskovedných disciplín, predovšetkým z kulturológie (Kroeber, Kluckhohn, Gažová, Jakubovská), sociológie (Beck, Simmel), histórie, historiografie, kultúrnej histórie (Braudel, Huizinga, Spengler, Huntington) a antropológie (Murphy, Rousseau).

3 „Významovú problematickosť termínu kultúra možno explicitne demonštrovať na zmätočnom množstve definícií a multidisciplinárnom používaní pojmu kultúry v bežnom a vo vedeckom diskurze“ (s. 41).

odčleniť z vlastnej kultúrnej identity, aby sme dosiahli maximálnu mieru nezainteresovanej súdnosti (s. 10).⁴

Samotné definovanie pojmu kultúry je mimoriadne zložitá a ťažko uchopiteľná. P. Kyslan vymedzil tomuto zložitému problému pomerne veľkú časť z predloženej monografie. Samotný pojem kultúra pochádza zo slova *cultura*, čo v latinčine pôvodne znamená „pestovanie“.⁵ Kant sa akoby vrátil k tomuto prastarému zmyslu kultúry ako *kultivácie duše*,⁶ hoci v jeho koncepcii ide o všeobecnú humanizáciu v rámci celých ľudských dejín. Autor tematizuje najmä vzťah filozofie a kultúry – explicitne uvádza, že podľa Kantovho filozofického odkazu má filozofia „formulovať odpovede na otázky týkajúce sa vzniku, podstaty, charakteru, zmyslu, postupu a cieľa kultúry, objasňovať jej miesto a funkcie vo vývoji, živote a činnosti človeka a spoločnosti“ (s. 11).

Kultúra má podľa Kyslanovej interpretácie Kanta (na osi príroda – kultúra – morálka) nevyhnutne predovšetkým výchovný aspekt (s. 148). Kyslan, taktiež v súlade s Kantom, konštatuje, že možno zvoliť dva prístupy k chápaniu kultúry: v prvom je kultúra interpretovaná ako vec o sebe, ktorá je statická a nemá žiadny účel, v druhom je naopak ponímaná ako normatívny a procesuálny pojem (v nadväznosti na Kantovu filozofiu dejín a antropológiu; s. 46). Kant podľa autora spája kultúru s takými pojmami, ako sú dejiny, pokrok, vzdelávanie, výchova, zdieľanie, luxus, um, civilizácia, mravnosť, účel, človek, občianska spoločnosť, svetoobčianstvo, vkus, disciplína, zručnosť a iné (s. 10). V kontexte terminologického uchopenia kultúry P. Kyslan napokon v závere knihy konštatuje, že Kant pod termínom kultúra chápe „dynamický proces kultivácie, ktorý sa univerzálne vzťahuje na ľudstvo“ (s. 157).

V druhej kapitole, ktorá tvorí jadro celej recenzovanej práce, sa autor zameriava na Kantov koncept kultúry, s presahom do filozofie dejín. Okrem iného tu analyzuje aj spor medzi Kantom a Herderom a pripomína, že zásadný rozdiel medzi nimi nachádzame v otázke role človeka v dejinách, spoločnosti, kultúre a národe: „Kým Kant zdôrazňoval ako subjekt dejín ľudstvo, ktoré svoje naplnenie dosiahne v etickom spoločenstve pod vládou zákona, spredmetnené v svetoobčianskom celku, Herder kládol dôraz na jedinečné vlastnosti ľudstva. Fundament jeho filozoficko-dejinného konceptu tvorí dôraz na rozmanitosť ľudstva a pluralizmus kultúr...“ (s. 115).

Problém však spočíva v tom, že Herdera síce možno označiť za pôvodcu konceptu rozmanitosti kultúr (pan-nacionalistický koncept ducha národov), avšak v prípade jeho priameho spájania s multikulturalizmom je to už komplikovanejšie. Herder je totiž vnímaný skôr ako kultúrny pluralista, nie ako multikulturalista.⁷

4 Všetky stránkové odkazy v zátvorkách – v texte aj v bibliografických poznámkach – sa vzťahujú k recenzovanej publikácii.

5 Cicerovu projekciu kultúry ako transformovanej prírody autor rozoberá na s. 22–25.

6 I keď Cicero písal skôr o úlohe filozofie, filozofia je zároveň súčasťou kultúry.

7 Tu treba podotknúť, že napriek tomu, že sa multikulturalizmus v akademickej sfére často spája s kultúrnym pluralizmom (Taylor, Walzer), dominantná časť bežnej verejnosti vníma multikul-

Avšak autor recenzovanej knihy sa domnieva, že z Herderovho konceptu kultúry vychádza aj myšlienka multikulturalizmu. V tejto súvislosti zdôrazňuje, že Herder ako kultúrny relativista dôrazne odmietal univerzálne morálne hodnoty a trval na vnútornej hodnote každej kultúrnej formy.⁸ Taktiež uvádza Herderovu anti-osvietenskú kritiku abstraktného kozmopolitizmu, ktorý vedie k strate hodnoty vlastenectva a kultúrneho zakorenenia.⁹

Vychádzajúc z týchto, no aj iných Herderových téz preto napokon Kyslan konštatuje: „Na prvý pohľad bol Herder priekopníkom plurality kultúry, takéto tóny v jeho teórii skutočne zaznievajú, nie sú však jediné. U Herdera nájdeme podnety k pluralite kultúr aj podnety k vnímaniu kultúry ako uzavretej entity... diverzita sa mala podriaďovať spoločnému cieľu ľudstva, čo bolo plne v súlade s jeho osvietenecským presvedčením... ‚Obvinenie‘ a spájanie Herdera s multikulturalizmom je zapríčinené tým, že nemecký filozof ide ešte ďalej... Multikulturalizmus, vychádzajúc z Herdera, esencionalizuje ideu kultúry, pretože kultúru chápe ako majetok etnickej skupiny. Tím, že multikulturalizmus kladie prehnaný dôraz na ohraničenosť a vzájomnú oddelenosť kultúr, dochádza k ich konceptuálnemu zvecneniu“ (s. 120; s. 125).

Ďalším ťažko riešiteľným problémom, s ktorým sa autor musí vysporiadať, je legitimita hodnôt: kým komunitaristi tvrdia, že hodnoty vznikajú v samotných etnikách, kultúrach a národoch, svetoobčiansky projekt predpokladá, že hodnoty sú už dané. Kyslan interpretuje Kantovu víziu ako projekt mierovo kooperujúcich štátov,¹⁰ ktorý je zhora garantovaný svetoobčianskym právom a zdola špecifikami konkrétnych štátnych (avšak nie kultúrou podmienených) zriadení.¹¹ Zároveň problematizuje otázku pokroku a kultúry a používa (v nadväznosti na Rawlsa) pri označení Kantovho projektu všeobecného svetoobčianskeho stavu pojem „realistický

turalizmus v negatívnej konotácii. Ide o tzv. melting pot (taviaci kotol), čo je metafora pre stav, kedy sa heterogénna spoločnosť stáva viac homogénnou a jej rozdielne prvky a rysy sa pretavujú, spájajú do celku miešaním kultúr.

- 8 Zároveň však treba dodať aj to, čo v knihe chýba, totiž že Herderovi interpretátori, ako boli Kollár či Štúr, univerzálne hodnoty humanity prijali. Hoci boli Ján Kollár a Ľudovít Štúr rivalmi, Herder ich inšpiroval v rovnakej miere, pričom však Kollár vnímal Slovanov ako jednotný národ a Štúr ako kmeň pozostávajúci z kultúrne príbuzných národov, ktoré majú právo na vlastný autonómny rozvoj, no zároveň je ich cieľom sa politicky združovať a kooperovať s inými národmi v mierotvornej humanizačnej misii.
- 9 Ako na akýsi protipól tohto prístupu Kyslan odkazuje na Welsha, ktorý odmietol koncept národných kultúr (s. 125), nakoľko boli v minulosti príčinou vojen a prostriedkom vylúčovania cudzincov z danej society.
- 10 Pri tejto príležitosti je nutné zdôrazniť, že Kanta v mnohom inšpirovali prví projektanti svetového mieru: francúzsky kňaz, diplomat a osvietený politický mysliteľ abbé de Saint-Pierre a utopista, vizionár európskej federácie Henri de Saint-Simon. Rovnako ako Kant aj Saint-Simon nazeral na európske zjednotenie ako na jednotu v rozmanitosti, ustanovenú v prospech spolupráce a svetového mieru, nie ako na splynutie všetkých národov. Pozri bližšie: Perný, L., *Utopisti. Vizionári sveta budúcnosti. Dejiny utópií a utopizmu*. Martin, Matica slovenská 2020.
- 11 Pre pochopenie Kantovho odkazu je tiež dôležitá analýza vzťahu Rousseaua ku Kantovi (a to v kontexte Rousseauových antropologických, filozoficko-dejinných a kultúrno-kritických úvah, ktorým sa – tak ako v predloženom texte Peter Kyslan – venoval v minulosti aj Ľubomír Belás).

utopizmus“ (teda možný, realizovateľný, k ideálu sa približujúci stav sveta; s. 77). V tejto súvislosti Kyslan pripomína, že Kant aj Herder si v globálnom rozmere uvedomovali rozličnosť a pestrosť národov a kultúr, avšak kým Herder vnímal túto rozmanitosť jednoznačne pozitívne, Kant si uvedomoval aj riziká kontaktov a spolužitia v globálnom priestore (práve z toho dôvodu podľa Kyslana anticipoval potrebu noriem a svetoobčianskeho práva, ale aj podmienky hospitality, za čo bol kritizovaný postmodernistami; s. 134).

V tretej kapitole sa autor pokúša transformovať Kantove myšlienky do súčasnej reality (s dôrazom na problém konfrontácie multikulturalizmu a kozmopolitizmu): „Kant chápe kultúru širšie ako proces, naopak multikulturalizmus kultúru chápe esenciálne a etnicky ako uzavretú kategóriu...“ (s. 152). Na základe tohto primárneho predpokladu Peter Kyslan normatívne odmieta rovnosť kultúr, konštatuje, že medzi nimi existuje hierarchizácia, a pripomína, že stratégia multikultúrnej výchovy predpokladá homogénne kultúry a národné identity, „čo prispieva k opačnému efektu – posilneniu kultúrnych stereotypov a vzostupu predsudkov“ (s. 153).

Multikulturalizmus podľa P. Kyslana historicky zlyhal, homogenizuje kultúrnu skúsenosť a neuznáva kontextuálnosť obsiahnutú v kultúrnych identitách. Ako alternatívu Kyslan projektuje (samozrejme s nadväznosťou na Kanta) kozmopolitnú výchovu k svetoobčianstvu a pestovanie intelektuálnych a technických zručností spredmetnených vo vedách a umení. Autor cituje Kanta, keď zdôrazňuje, že občianska výchova by mala byť v súlade s poslaním ľudstva, a mala by teda sledovať najvyššie dobro ako objekt morálky. Jej konečným cieľom by malo byť vytvorenie kozmopolitnej jednoty. Podľa kozmopolitného prístupu je *každý občanom určitého štátu*, no zároveň je *v kultúrnom kontexte aj občanom sveta* (s. 110).¹²

Domnievam sa, že veľkým plusom recenzovanej knihy je to, že Peter Kyslan upozorňuje na menej často interpretované Kantove diela (*K večnému mieru*, *Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle* a iné) a taktiež poukazuje na Rousseauov vplyv na Kanta. Za problematické (otvorené k diskusii) považujem jeho interpretácie termínu „multikulturalizmus“ a Herderovej filozofie. No aj napriek tomu záverom možno skonštatovať, že predložená monografia môže slúžiť ako užitočná pomôcka nielen pre pochopenie Kantových myšlienok o kultúre, ale aj pre úvahy o zmysle dejín a zmysle svetoobčianskej výchovy – či ako podnet k diskusiám o rozdieloch medzi kozmopolitizmom a multikulturalizmom. Vysoko oceňujem autorov interdisciplinárny prístup a snahu transformovať Kantove myšlienky na súčasné a aktuálne spoločenské problémy.

12 Je škoda, že autor do práce neuviedol aj – v 20. storočí veľmi silný a od kozmopolitizmu odlišný – koncept internacionalizmu, ktorý je fúziou myšlienky suverénnych národných štátov (právo národov na sebaurčenie) a predstavy ich kooperácie na medzinárodnej úrovni, založenej na báze spoločných hodnôt s cieľom priblíženia sa k stavu sociálne spravodlivej (beztriednej) spoločnosti.

Autor celú svoju knihu zverejnil na internetovej stránke academia.edu,¹³ čím k nej umožnil prístup nielen širšej vedeckej, ale aj laickej verejnosti. Peter Kyslan sa filozofii kultúry venuje aj naďalej, čoho dôkazom je aj jeho najnovší autorský počín, učebnica *Filozofia kultúry I.*,¹⁴ ktorá vyšla minulého roku vo vydavateľstve Prešovskej univerzity.

Lukáš Perný

Národohospodárská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze
lucasperny@gmail.com

13 Dostupné na: www.academia.edu/42378749/FENOM%C3%89N_KULT%C3%99ARY_VO_FILOZO-FII_IMMANUELA_KANTA; [cit. 18. 4. 2021].

14 Kyslan, P., *Filozofia kultúry I.* Prešov, Prešovská univerzita 2020.

Raffaele Simone: Vášně duše

Přeložila a doslovem doplnila Eva Klímová.

Praha, Dauphin 2020. 312 s.

Descartův život nabízí materiál pro víc než jen jeden román. Začít bychom mohli od psychologických „Zmatků chovance Reného“, popisujících dětství bez matky s věčně nepřítomným otcem, a následného vzdělávání na moderním jezuitském učilišti v La Flèche. Pokračovat by se dalo Bildungsromanem, jenž by pokryl studium práv a následné manévrování uhýbající před otcovským tlakem vyzývajícím k nastoupení pravidelného zaměstnání při souběžném hledání vlastní cesty, jež zahrnovalo i věštění ze snů, a byl by završen nástupem katolíka do protestantské armády, s níž se vypravil do střední Evropy, aby bojoval za nároky otce své budoucí korespondenční přítelkyně Alžběty Falcké. Následovala by dokonalá příležitost pro dobrodružnou persifláž, totiž Descartova pařížská léta, snad dokonce včetně filozofovy účasti při obléhání hugenotské pevnosti La Rochelle, kryjící se s dobou, kdy se na stejných místech odehrávají Dumasovy *Tři mušketýři*. Dalších dvacet let na holandském venkově by mohlo být pozadím pro vykreslení postavy muže, který předběhl svou dobu také v životním stylu venkovského solitéra, jenž ovšem dokáže spojit pracovní činnost s bohatým zprostředkovaným společenským